

УДК 378.14.364

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ВСТУП ДО СПЕЦІАЛЬНОСТІ» ПРИ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Ганна Анатоліївна Рідкодубська,
кандидат педагогічних наук, доцент,
кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки,
Хмельницький національний університет
м. Хмельницький, Україна

Анотація

Досліджено теоретико-прикладні питання підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери під час вивчення навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності». Узагальнення і систематизація наукових досліджень у галузі соціальної роботи дозволили визначити основні шляхи реалізації підготовки майбутніх працівників соціальної сфери під час вивчення навчальної дисципліни. Розширення змісту навчальної дисципліни теоретичними знаннями та практичними задачами суттєво збагатить і осучаснить змістове наповнення цієї дисципліни. Крім того, розкриття особливостей реалізації підготовки майбутніх соціальних працівників під час вивчення «Вступу до спеціальності» дозволить підвищити якість їх професійної підготовки у сучасних умовах.

Ключові слова: соціальний працівник, навчальні дисципліни, вступ до спеціальності, професійна підготовка.

Постановка проблеми в контексті сучасної педагогічної науки та її зв'язок із важливими науковими і практичними завданнями. В умовах оновлення змістових і функціональних засад суспільного розвитку сучасної України, утвердження подальшої демократизації життя, радикальної соціально-економічної реформи гостро постає питання формування особистості молодого людини, здатної до плідної праці в умовах освітнього середо-

вища. Для сучасного етапу розвитку України характерна трансформація соціальних, культурних умов існування, що зумовлює необхідність виховання підростаючого покоління, здатного до соціальної, академічної та професійної мобільності, активного включення в соціальне життя країни. Сучасна соціальна ситуація вимагає гармонізації людських стосунків, швидкої адаптації до нових вимог часу. Немає сумнівів у тому, що успіх процесу підготовки особистості обумовлений інтеграцією зусиль усіх соціальних інститутів, зокрема тих, вплив яких на особистість молодої людини здійснюється комплексно: у навчальний та позанавчальний час. До соціальних інститутів, що формують особистість молодого громадянина, насамперед, належить заклад вищої освіти, як специфічне освітнє, культурне, дозвілєве середовище. Тому сьогодні особливої ваги набуває проблема пошуку шляхів оптимізації професійної підготовки майбутніх спеціалістів в умовах вузівської освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема підготовки майбутніх соціальних працівників охоплює широке коло питань і є актуальною для вітчизняних та зарубіжних дослідників. Так педагогічні аспекти підготовки розглядаються у дослідженнях Л. Романовської, В. Поліщук, С. Харченка та ін. психологічні аспекти, що мають певні детермінанти формування й динаміки, за якими учені акцентують увагу на особистісному компоненті Е. Зеер, М. Пряжников, В. Ядов та ін.

Формування цілей статті. Метою статті є характеристика особливостей реалізації підготовки майбутніх соціальних працівників в рамках вивчення навчальної дисципліни «Вступ до спеціальності»

Виклад основного матеріалу. Зміст підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери нами розглядається як програма, підґрунтям якої є системний підхід, програмно-цільовий метод планування й управління процесом навчання. Б. Гершунський зміст навчання розуміє

як обґрунтовану, логічно впорядковану й зафіксовану в навчальній документації наукову інформацію про матеріал, який необхідно вивчити, що й визначає зміст навчальної діяльності викладача і діяльності учіння студентів [1, с. 23]. Таким чином, ми можемо вважати, що у загальнодидактичному розумінні поняття «зміст підготовки» є характеристикою структурованої системи навчальної інформації. «Вступ до спеціальності» (1 курс, 1 семестр) – навчальна дисципліна, яка є базовою у ознайомленні з майбутньою професією, студенти опановують теоретичні основи практичної професійної діяльності з надання допомоги особам, які потребують соціальної підтримки і допомоги; вивчали понятійно-категоріальний апарат, який використовується соціальними працівниками в процесі роботи за фахом; визначали основи та перспективи подальшого розвитку соціальної роботи.

Основною особливістю навчання студентів є систематичне використання оновленого дидактичного наповнення цієї дисципліни, що передбачало цілеспрямоване формування кожного компонента готовності до професійної мобільності майбутніх працівників соціальної сфери. Так, основною метою вивчення Теми 1. «Соціальна робота як суспільний феномен» визначено ознайомлення студентів з основними поняттями у професійній комунікації соціальних працівників, незалежно від того, з якою віковою групою осіб вони працюватимуть у майбутньому (з дітьми, молоддю, пенсіонерами) та в якій соціальній сфері (у відділі соціального забезпечення, пенсійному фонді, в роботі з неповнолітніми чи з особами, що вийшли з місць позбавлення волі тощо) [5, с. 25]. Це підкреслює важливість підготовки майбутніх соціальних працівників до професійної мобільності.

Системний підхід до створення наукового підґрунтя у вивченні кожної дисципліни передбачає опанування студентами основних категорій, що складають понятій-

но-термінологічний апарат. Адже соціальна робота як наука і як професійна діяльність має власну специфічну термінологію, яку майбутні фахівці соціальної сфери використовуватимуть у процесі здобуття професії (у вивченні інших дисциплін) та в майбутній професійній діяльності. Тому, починаючи з перших занять, студенти покликані ознайомитися й усвідомити сутність 10–15 термінів на кожному занятті. Для систематизації та конкретизації понятійно-термінологічного апарату студенти фіксували тлумачення нових понять у «Словнику основних термінів», який поповнювався впродовж вивчення всіх дисциплін.

На першому практичному занятті з дисципліни «Вступ до спеціальності» студенти виконують професійно зорієнтовані вправи на зразок: Вправа 1. *Визначте власні чесноти, недоліки, цілі у професійному аспекті, ставлення до майбутньої роботи за фахом і дайте відповіді на запитання: Які чесноти будуть найбільш необхідними для соціальної роботи? Які недоліки будуть мати найбільший негативний вплив на виконання професійних обов'язків? Як можна найбільш оптимально досягнути поставленої професійної цілі? Як Ви зрозумієте проблеми клієнтів і чи зможете надати кваліфіковану соціальну допомогу не володіючи певним набором чеснот? У чому Ви вбачаєте сенс роботи з клієнтами різних соціальних верств?* [5, с. 35].

Вправа 2. *Уявіть, що Ви ведете розмову з людиною, якій намагаєтеся надати допомогу. Розкажіть цій людині своїми словами, що їй повинно допомогти, на Вашу думку. Виконайте це завдання в письмовій формі* [5, с. 28].

Подібні вправи дають змогу усвідомити правильність вибору власне професійного майбутнього, рівень готовності до роботи з різними групами клієнтів, що спрямовувалося на формування процесуально-поведінкового компонента готовності до професійної мобільності.

Вивчення теми 2 «Суб'єкти та об'єкти соціальної роботи» [5, с. 5] спрямовує студентів на усвідомлення різних напрямів роботи фахівців соціальної сфери, що підкреслювало актуальність підготовки до професійної мобільності.

Структуризація такого матеріалу сприяє усвідомленню майбутніми фахівцями соціальної сфери можливостей для професійної мобільності, чіткому виокремленню переваг і складності роботи в різних соціальних службах. У результаті самостійних пошуків додаткової інформації про особливості роботи соціальних служб державної та недержавної форм власності щодо кількості таких установ в Україні, масштабів, напрямів та результатів їх діяльності на рівні держави та окремого населеного пункту, основних підрозділів соціальної роботи у студентів розвивається інтерес до ознайомлення з різними аспектами професійної діяльності соціальних працівників; формувалося прагнення до професійного зростання згідно вимог до роботи в цих службах; визначалися подальші плани для майбутнього працевлаштування тощо. В процесі інтерактивної взаємодії студенти узагальнюють інформацію обговорюють основні проблеми, що перешкоджають активному і прогресивному розвитку соціальної роботи на сучасному етапі. Таким чином відбувається формування особистісного та аналітично-результативного компонентів готовності до професійної мобільності.

Вивчення теми 3 «Умови ефективності та якісні параметри соціальної роботи» супроводжується виконанням вправи «Вакансія на роботу». Студенти готують текст оголошення, в якому необхідно не просто викласти перелік вимог до кандидата, а й зацікавити своїх потенційних працівників та набрати найбільш кваліфікованих, які зможуть переконливо репрезентувати особистісні якості фахівця соціальної сфери, необхідні для роботи з клієнтами у різних соціальних сферах. Обсяг оголошення необмежений і може мати будь-яку форму (можна викласти

просто список вимог до кандидата, описати набір якостей, якими він має володіти та ін.). На підготовку студентам дається 10 хв., після чого всі оголошення представляються на загальній дошці. Кожен студент обирає для себе лише три найбільш вдалі пропозиції, за якими вони готові зв'язатися із замовником (своє власне оголошення обирати не рекомендувалося). Вибір найкращого оголошення визначався за кількістю набраних голосів.

Після підведення підсумків проводилося обговорення за такими запитаннями: «Чим саме характеризувалося оголошення, що набрало найбільше голосів?», «Які вимоги до кандидата на посаду соціального працівника найчастіше висувалися?», «Чи повною мірою Ви володієте цими якостями, щоб влаштуватися на роботу за фахом?».

Важливим для професійного становлення майбутнього фахівця соціальної сфери є його професійні переконання. Студентам пропонується висловити думки з приводу конкретних переконань (розвиток дитини в домашніх умовах є найкращим; дитина-немовля для повноцінного розвитку потребує емоційно-позитивних і стабільних стосунків з обмеженим колом дорослих; кожна родина має право на допомогу: у роботі з жінкою, яка висловила намір відмовитися від дитини, пріоритетними є інтереси матері; жінка, яка висловила намір відмовитися від новонародженої дитини, має право вибирати необхідну допомогу; дитину віком до 3-х років, від якої відмовилася мати, бажано влаштувати у прийомну родину, а не сприяти усиновленню та ін.)

Вивчення теми 4 «Ролі соціального працівника» базується на засвоєнні студентами основних теоретичних понять (роль, терапевтична роль, фасилітатор, координатор, консультант, супервізор, розробник програми, представник інтересів громад, дослідник, аналітик, антиципація та ін.), розширене тлумачення яких розкривалося в термінологічному словнику. Це сприяє формуванню у студентів почут-

тя відповідальності за свої майбутні практичні дії в якості соціального працівника, зниженню рівня тривожності, самоаналізу та рефлексії власної професійної компетентності (що було результатом формування когнітивного та процесуально-поведінкового компонента професійної мобільності) [5, с. 8].

Залучення студентів до обговорення дискусійних питань (на зразок: У чому полягає складність виконання ролі матері для соціально незахищених жінок в Україні? Які найбільш перспективні методи роботи соціального працівника для підвищення у жінок усвідомленого ставлення до материнства? та ін.) спонукає майбутніх фахівців соціальної сфери до більш поглибленого аналізу можливих професійних ролей та спрямовувалося на формування аналітично-результативного компонента професійної мобільності.

У вивченні теми 5 «Форми та методи соціальної роботи» увага студентів акцентується на дотриманні «Етичного кодексу фахівців із соціальної роботи» в роботі з клієнтам, в якому викладено головні принципи професійної діяльності соціального працівника та висвітлені етичні аспекти роботи за фахом [5, с. 8]. Студенти, об'єднані в групи, отримують завдання: навести приклади моделей професійних дій з використанням чи невикористанням етичних норм у практичній діяльності фахівців соціальної сфери: 1 група – Етична поведінка стосовно професії; 2 група – Етична поведінка стосовно взаємодіючих організацій.

Шляхом обговорення студенти об'єднують перелік професійних якостей, які характеризують певний еталон діяльності компетентного фахівця соціальної сфери, якого вони прагнуть досягти в процесі навчання у ЗВО (що свідчить про сформованість процесуально-поведінкового компонента професійної мобільності).

Під час вивчення теми 6 «Особливості соціальної роботи з різними категоріями клієнтів» студенти збагачують

свою професійну мову новими термінами, розкриваючи в термінологічному словнику зміст таких понять: сім'я, діти групи ризику, агресивність, віктимність у рамках девіантної поведінки, фрустрація, бездомність, волонтер, дромоманія та ін. Наприклад, у контексті підготовки до професійної мобільності увага студентів зосереджується на різних напрямках соціальної роботи з сім'єю: сімейна терапія, сімейна психопрофілактика, надання соціальної допомоги сім'ї, посередництво у розв'язанні сімейних конфліктів, сімейне консультування, соціальне обслуговування сім'ї, соціально-педагогічна робота з сім'єю, соціально-профілактична робота, соціальний супровід сім'ї, соціальне інспектування та ін. [5, с. 9].

Окрім цього студенти виконують індивідуальні завдання для конкретизації тих питань, на які необхідно звертати увагу соціальному працівнику в роботі з сім'єю, у взаємодії з клієнтами різного віку, з представниками проблемних груп, у роботі з жінками та ін. Розробка таких завдань базується на інтеграції системного, діяльнісного та компетентнісного наукових підходів в організації підготовки майбутніх фахівців до професійної мобільності. Наприклад, для з'ясування ролі фахівця соціальної сфери в допомозі вагітним жінкам студенти окреслюють коло проблем, у яких майбутні соціальні працівники повинні бути добре обізнані: питання стосовно пренатального виховання; знання про основні потреби новонародженої дитини; вміння відчувати потреби вагітної жінки та допомагати їй у вихованні новонародженої дитини та ін. На занятті використовуються дуальні рольові діалоги в мікрогрупах (що склалися з двох осіб), у яких один співрозмовник виконує роль клієнта соціальної служби і формулює проблемні запитання, а другий – фахівця соціальної сфери, який надає фахову відповідь, пояснення, рекомендації. У таких ситуаціях розвивається набуття студентами практичного досвіду міжособистісної взаємодії на рівні «со-

ціальний працівник – клієнт», опанування навичок професійної комунікації, що спрямовуються на формування процесуально-поведінкового компонента готовності до професійної мобільності, оскільки змодельована роль клієнта відображала основні проблеми різних соціальних груп.

Науковим підґрунтям вивчення теми 7 «Особистісно-професійні характеристики соціального працівника» є розширення поняттєво-термінологічного апарату майбутніх фахівців соціальної сфери, що спрямовується на формування у них когнітивного компоненту професійної мобільності. Термінологічний словник доповнюється тлумаченням таких понять: ангедонія (відсутність почуття задоволення), професіоналізм соціального працівника, професійна адаптація, професійна етика, етичні стосунки в соціальній роботі, етична свідомість, соціальна депривація та ін. [5, с. 9].

З метою цілеспрямованого формування процесуально-поведінкового компонента готовності до професійної мобільності майбутніх фахівців соціальної сфери використовувалися ситуативні вправи, а для встановлення рівнів сформованості когнітивного компонента після вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності» студенти виконують контрольну роботу

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок у досліджуваному напрямі. Таким чином, комплексна реалізація визначених наукових підходів та принципів підготовки майбутніх фахівців соціальної сфери, системне використання інноваційних методів, технологій у навчанні студентів, що сприяли, мотивації, активізації навчально-пізнавальної, творчої діяльності студентів у їх професійній підготовці, спрямовувалися на формування всіх компонентів готовності до виконання майбутніх професійних функцій. Перспективами подальших розвідок у даному напрямі вважаємо аналіз міжнародного досвіду з проблеми підготовки майбутніх соціаль-

них працівників під час вивчення дисциплін професійного спрямування.

Список використаних джерел

1. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века (в поисках практико-ориентированных образовательных концепций) Москва: Совершенство; РАН; Институт теории образования и педагогики, 1998. 608 с.
2. Капська А. Й. Деякі аспекти професійної підготовки соціальних педагогів і соціальних працівників. *Вісник Глухівського національного педагогічного університету ім. О. Довженка. Серія: Педагогічні наук.*, 2010. № 15. С. 12–16
3. Ключ Л. В. Структурування змісту навчального матеріалу курсу за вибором у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних педагогів. *Педагогіка вищої і середньої школи : зб. наук. праць*. Кривий Ріг, 2015. Вип. 45. С. 22–28.
4. Поліщук В. А. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: зарубіжний досвід: посібник. Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. 184 с.
5. Рідкодубська А. А. Методичні рекомендації для самостійного вивчення дисципліни «Вступ до спеціальності» студентами спеціальності «Соціальна робота» Хмельницький: ХНУ, 2005р. 85 с.
6. Харченко С. Я. Дидактические основы подготовки студентов к социально-педагогической деятельности. Луганск : Альма матер, 1999. 138с.

References

1. Gershunskiy B. S. Filosofiya obrazovaniya dlya XXI veka (v poiskah praktiko-orientirovannyih obrazovatelnyih kontseptsiy) [Philosophy of education for the XXI century (in search of practical-oriented educational concepts)]. Moskva: Sovershenstvo; RAN; Institut teorii obrazovaniya i pedagogiki, 1998. 608 s.
2. Kapska A. Y. Deiaki aspekty profesiinoy pidhotovky sotsialnykh pedahohiv i sotsialnykh pratsivnykiv [Some aspects of the professional training of social educators and social workers]. Visnyk Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho

- universytetu im. O. Dovzhenka. Seriia: Pedahohichni nauk, 2010. № 15. S. 12–16
3. Kliui L. V. Strukturuvannia zmistu navchalnoho materialu kursu za vyborom u protsesi fakhovoi pidhotovky maibutnikh sotsialnykh pedahohiv [Structuring the contents of elective course material in the process of professional training of future social teachers]. Pedahohika vyshchoi i serednoi shkoly : zb. nauk. prats. Kryvyi Rih, 2015. Vyp. 45. S. 22–28.
 4. Polishchuk V. A. Profesiina pidhotovka fakhivtsiv sotsialnoi sfery: zarubizhnyi dosvid [Professional training of specialists in the social sphere: foreign experience]: posibnyk. Ternopil: Navchalna knyha – Bohdan, 2003. 184 s.
 5. Ridkodubaska A. A. Metodychni rekomendatsii dlia samostiinoho vyvchennia dystsypliny «Vstup do spetsialnosti» studentamy spetsialnosti «Sotsialna robota» [Methodical recommendations for self-studying the discipline «Introduction to the specialty» by students of the specialty «Social Work»]. Khmelnytskyi: KhNU, 2005. 85 s.
 6. Harchenko S. Ya. Didakticheskie osnovy podgotovki studentov k sotsialno-pedagogicheskoy deyatelnosti [Didactic bases for training students for social and pedagogical activities]. Lugansk : Alma mater, 1999. 138 s.

Анна Анатольевна Ридкодубская,

кандидат педагогических наук, доцент,
кафедра социальной работы и социальной педагогики,
Хмельницкий национальный университет
г. Хмельницкий, Украина

Ридкодубская А. А.

**ОСОБЕННОСТИ ИЗУЧЕНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ
«ВСТУПЛЕНИЕ К СПЕЦИАЛЬНОСТИ» ПРИ ПОДГОТОВКЕ
БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ**

Аннотация

Исследованы теоретико-прикладные вопросы подготовки будущих социальных работников во время изучения учебной дисциплины «Вступление к специальности». Обобщение

и систематизация научных исследований в отрасли социальной работы позволили определить основные пути реализации эффективной подготовки будущих социальных работников. Расширение содержания учебной дисциплины теоретическими знаниями и практическими задачами существенно обогатит и осовременит смысловое наполнение этой дисциплины. Кроме того, раскрытие особенностей реализации подготовки будущих социальных работников во время изучения «Вступления к специальности» позволит повысить качество их профессиональной подготовки в современных условиях.

Ключевые слова: *социальный работник, вступление к специальности, профессиональная подготовка.*

Hanna Ridkodubska,

Doctor of Philosophy in Pedagogy (PhD), Assistant Professor,
Department of Social Work and Social Pedagogy,
Khmelnyskyi National University,
Khmelnyskyi, Ukraine
E-mail: anutabanditka1@ukr.net

Ridkodubska H.

**FEATURES OF STUDYING THE DISCIPLINE
«INTRODUCTION TO THE SPECIALTY» IN THE FUTURE
SOCIAL WORKERS' TRAINING**

Abstract

The article is devoted to the features of studying the discipline «Introduction to the Specialty» in the future social workers' training. The author explores theoretical and practical issues in training future specialists in social sphere during the study of this discipline. The aim of the article is to characterize the features of realizing future social workers' training in the framework of studying the educational discipline «Introduction to the Specialty». It is also noted that this course is an academic discipline for the 1st year students (1 semester) and a basis for meeting a future profession, because students master the theoretical foundations of practical professional activities on assisting people in need of social support and assistance; study the concept-categorical apparatus

used by social workers in the process of work in the specialty; define the foundations and prospects for further development of social work. It is defined that the problem of future social workers' training embraces the wide circle of questions and is important for researchers. The benefit of article is that its author has done the analysis, on the basis of theoretical and empirical research, that professional training of specialists in the social sphere in Ukraine is carried out in various forms: full-time, part-time, part-time, evening, external studies and others. The generalization and systematization of scientific research in the field of social pedagogy and social work allowed determining the main direction in realizing the future social workers' training to their future professional work. In author's opinion, the expansion of the content of the discipline «Introduction to the Specialty» by theoretical knowledge and practical tasks will significantly enrich content of this discipline. In addition, the author also notes that the disclosure of the features for realizing the content of future social workers' training will improve the quality of their professional training in modern conditions. The author of the article has made a conclusion that the complex realization of certain scientific approaches and principles of the future social sphere specialists' training, the systematic use of innovative methods, technologies in teaching students, which gave a promotion to facilitating, motivating, activating the students' educational-cognitive and creative activity in their professional training, were directed at forming all the components of readiness to perform future professional functions. The prospects for further exploration in this area are seen by the author as the analysis of international experience on the issue of future social workers training during the study of the professional direction disciplines.

Key words: *social worker, discipline, introduction to the specialty, professional training.*